KLIIMAMINISTEERIUM

KlimS ruumiloome ja hoonete töörühma kohtumine

Tallinn 19. detsember 2023

Algus kell 9.10 lõpp kell 14:00
Juhatas: Ivo Jaanisoo
Protokollis: Kärolin Paju (Civitta Eesti AS)

Võtsid osa: Marko Bäärs (Eesti Kinnisvarafirmade Liit), Silver Hage (Eesti Kinnisvarafirmade Liit), Simo Ilomets (TalTech), Andres Jaadla (Eesti Korteriühistute Liit), Kadri-Ann Kertsmik (RKAS), Andry Krass (Eesti Omanike Keskliit), Janek Kurnitski (TalTech), Siim Kuusik (Eesti Planeerijate Ühing), Artur Leemet (Eesti Pangaliit), Andres Levald (ReM), Urmas Mardi (Eesti Korteriühistute LiitI, Kristi Nakkurt (EKVÜ), Kaja Pae (KLIM), Kädi Ristkok (CleanTech Estonia), Johanna-Maria Siilak (Eesti Pangaliit), Helen Sooväli-Sepping (TalTech), Stanislav Stõtkov (Keskkonnauurinute Keskus), Tarmo Tamm (Eesti 200), Kalle Toomet (ELVL), Tauri Tuvikene (TalTech), Marina Vaganova (EETL), Kalle Vellevoog (Eesti Arhitektide Liit), Maria Värton (KLIM), Tõnu Kiviloo (Ajalooliste Hoonete Ümarlaud), Ants Orav (ReM), Cris-Tiina Pärn (Keskkonnauurigute Keskus), Martin Osala (EETL), Ivo Jaanisoo (KLIM), Lauri Soo (KLIM), Jüri Rass (KLIM), Hannamary Seli (KLIM), Hedy Eeriksoo (KLIM)

Veebis: Merit Otsus (KLIM), Elar Vilt (Woodhouse Estonia), Brit-Beatrice Peri (KLIM), Kristina Parnaul-Ollik (KLIM), Madis Kaasik (KLIM), Tauri Tuvikene (TLÜ), Jelena Torim (Eesri Pangaliit), Toomas Tamm (EMÜ), Kaido-Allan Lainurm (KLIM), Anni Mandel (KLIM), Karla Agan (Glassense), Marcus Ehasoo (Eesti Vabaühenduste Liit), Kristjan Lepp (KLIM), Liisi PAjuste (KLIM), Veronika Valk-Siska (KLIM), Mart Kiis (KLIM), Yoko Alender (Reformierakond), Evelin Roop, Kaidi Põldoja (Tallinna Strateegiakeskus), Kea Siidirätsep (Ehituskeskus), Robert Martin (SmartCap), Kuno Peek (Digitaalehituse Klaster), Kalle Karron (Eesti Ehituskonsultatsiooniettevõtete Liit), Anni Oviir (LCA Support), Marina Vaganova (EETL), Kristi Klaas (KLIM).

PÄEVAKORD

1. KHG inventuuri heitkoguste jaotus kliimaseaduse raames – Cris-Tiina Pärn ja Stanislav Stõkov (Eesti Keskkonnauuringute Keskus)
2. Kliimaseaduse koostamine – kliimaosakond ja Ivo Jaanisoo
3. Arutelud töörühmades järgmistel teemadel
    - Hoonete ja rajatiste kliimamõju
        - Süsinikujalajälje arvutus
        - Süsinikujalajälje piirnormid
    - Hoonete renoveerimine
        - Mahueesmärkide ülevaatamine
        - Rahastuse vajadus ja täpsemad meetmed
        - Ruumiloome
    - Valglinnastumise ohjeldamine
        - Ühistranspordipõhine planeerimine
        - Maa- ja ruumiameti kompetentsikeskus

1. **KHG inventuuri heitkoguste jaotus kliimaseaduse raames – Cris-Tiina Pärn ja Stanislav Stõkov (Eesti Keskkonnauuringute Keskus)**

Iga-aastaste inventuuride põhjal jälgitakse eesmärkide täitmist. **KHG prognoosid ei ole sihid**, vaid nende põhjal me anname hinnangu olemasolevale olukorrale.

Inventuuri koostamisel tuleb meeles pidada, et andmed oleksid läbipaistvad. Selleks järgime TACCC printsiipe. Andmed peavad olema täpsed, määramatust ei kasuta. Ei saa ka hüpata ühelt metoodikalt teisele. Andmed peavad olema täielikud.

Meetodite ja eriheidete valik. On kolm võimalust:
1) Lihtsustatud metoodika
2) Metoodika, mis võimaldab kasutada riigispetsiifilisi andmeid
3) Kõige detailsem – spetsiifiliste mudelite loomine.

Kaugkütte teema puudutab energeetika töörühma.

Alusandmed tulevad peamiselt Statistikaametist. Süsinikbilanssi koostab Keskkonnauuringute Keskus ise.
Kasvuhoonegaaside heitkogus hoonetes: ärihoonetes peamiselt maagaas, keskküttevõrguga liitunud hoonetega seotud heide on arvesse võetud soojusmajanduse sektoris.

Arvestatud meetmed:
- Avaliku sektori ja ärihoonete rekonstrueerimine
- Eramute rekonstrueerimise toetamine
- Väikeelamute taastuvenergia kasutuselevõtu ja küttesüsteemide uuendamise toetus
- Korterelamute rekonstrueerimise toetamine
- Keelud, piirangud ja kohustused, mis tulenevad määrusest (EL) nr 517/2014 fluoritud kasvuhoonegaaside kohta

Küsimused / kommentaarid:
- Kommentaar: praegune lahterdamine tekitab olukorra, kus on graafikus väga väiksed arvud, tegelikult muutused toimuvad just elektri- ja soojuse sektorites. Hoonete mõju tuleks nähtavamaks teha.
- Tegeleme nn "pisikeste" andmetega, aga vaatama peaks suuremat pilti, mida me päriselt mõjutada tahame.
- Soojuspumba Liit on öelnud, et nemad koguvad andmeid vaid selle kohta, palju müüakse, aga mitte palju heitgaase nad toodavad.

2. **Kliimaseaduse koostamine, ehituse keskkonnamõju**

Maavarade kasutusest moodustab umbes poole ehitus, sama kehtib energiatarbimise kohta - natuke vähem kui pool läheb hoonetele.
Kliimaseadus on initsiatiiv selleks, et kliimasõbralik majandus hakkaks meil reaalselt tööle. Kõik sektorid kõrvuti võiksid panustada koos.

Põhilised teemad töörühma aruteludeks:
- hoonete ja rajatiste kliimamõju (süsiniku jalajälje arvutus ja piirnormid)
- Hoonete renoveerimine (mahueesmärkide ülevaatamine, rahastuse vajadus ja täpsemad meetmed).
- ruumiloome (valglinnastumise ohjeldamine, eeldused linnade tihendamiseks, ühistranspordipõhine planeerimine).

Hooned ja rajatised (LCA): arendatakse arvutusmetoodikat, millega välja arvutada Eesti süsinikujalajälg, nt Loodusmaja puhul ühe maa-aluse parkla jalajälg on kolmandik kogu kompleksist. Seega ongi sõiduautode omamine ruumiloome keskkonna jalajäljega seotud.
Kuidas on võimalik kasvuhoonegaase ehituses oluliselt kokku hoida? Energia poole pealt tähendab see taastuvenergia laiemat kasutamist, materjalide poole pealt langust ehk ehitusmahtude vähendamist. Nt puithoonete osakaalu tõstmine on ka üks variant. Madalsüsinikehitus on juba levinud Taanis, Norras ja Rootsis.

Hoonete energiatõhususe direktiiv:

- 2028: kõik uued avaliku sektori hooned on nullemissioonhooned
- 2028. kõigile uutele üle 1000m2 netopinnaga hoonetele kohustuslik LCA
- 2030: kõik uued hooned nullemissioonhooned
- 2030: kõigile uutele hoonetele kohustuslik LCA
- Esimene kohustuslik riiklik piirmäär (kehtestatud hiljemalt 2027. a-l)

Paar-kolm aastat peale arvutusnõude sissetoomist, soovitatakse tuua sisse ka piirnormid. Seda veel kuskil ei kasutata, aga Soomes tuleb eeldatavalt samal ajal, kui arvutusnõue.

Veel ei ole ametlik dokument, see on selline "suusõnaline käepigistus" Euroopa parlamendi ja komisjoni vahel.

Arutelu / kommentaarid:

- keeleteadlastele ilmselt ei meeldi sõna "nullemissioonhoone" – peaks olema "emissioonivaba hoone".

3. **Esimene rühmaarutelu** (süsinikujalajälje arvutusnõuete vajaduse ja perspektiiv, süsinikujalajälje piirnormide vajadus ja perspektiiv)

Küsimused töörühmale:

- Süsinikujalajälje arvutusnõuete vajadus ja perspektiiv
  - Mis on direktiivi nõuete eeldatav mõju kliimaeesmärkidele?
  - Mis on riigi huvi majanduse konkurentsivõime vaates?
  - Kuidas saaks riik oma investeeringutega eeskuju näidata?
  - Miinimumnõuded: millistele ehitistele, millistel tingimustel?
- **Süsinikujalajälje piirnormide vajadus ja perspektiiv**
  - (samad küsimused eelnevaga)
- **Muud küsimused**
  - Mis jääb kliimaseaduse skoopi, mis mujale?
  - Kuidas uute nõuetega kohalikku ettevõtlust soosida, mitte vastupidi? Mis on eeldused?
  - Edasine tegevusplaan

I rühm:

- Direktiivi mõju – hakkab hoonesiseselt materjalide tasakaalu muutma, ei ole selge, kas see viib suuremate muutusteni. Hoonetele seatud piirangud muudavad laiemalt ka seda ümbritsevat maailma.
- Nõuded tekitavad kontrollivajadust. On vaja spetsiaalsete pädevustega inimesi, kes seda teostada saaks.
- Hoone asukoha valik hakkab üha enam rolli mängima.
- Kas peaksime üle vaatama ka toatemperatuurid? Kas peab toas nii soe olema?
- Üldiselt tuleks suhtuda nii, et teha olemasolev paremaks. Miks on direktiiv suunatud ainult uutele hoonetele. Kui ei saa vana parandada, tuleb lammutada.

II rühm:

- Keskendusid kliimaseaduse skoobile - peaks hõlmama energiatõhususe direktiivi ja vanade hoonete lammutamist.
- Kas tulevikuarvutuste jaoks on vaja kindlat pädevust? Nn osapädevuse nõue.

III rühm:
- Ettevõtjate soov ja nõue on see, et hakata võimalikult ruttu arutama, kuidas Skandinaaviaga kaasas püsida = konkurentsivõime säilimine.
- Arvutusnõue võiks olla võimalikult sarnane Skandinaavia riikidega, et ei peaks mitut erinevat arvutust tegema. Skandinaavia on aluseks võetud, kuna sinna on suunatud eksport.
- Selle eest, et süsinikjalajälge palju vähendad, võiks saada ettevõtjad mingit boonust.

IV rühm:
- Arutati, mida uued nõuded ruumiloomele tähendaksid. On vaja lisakoolitusi nii hoonete kui planeeringute vallas. Oluline, et nõuded jõuaksid ka planeeringutesse, eeldab siseriiklike meetmeid.
- Tüüparvutus - tuleb ka arvesse võtta, kust materjalid tulevad (nt kas peamiselt Poolast v Hiinast). Samuti tuleks vaadata, millise transpordiga materjalid liiguvad ja see arvesse võtta.
- See arvutuste tegemise õpetus peab jõudma õppekavadesse EKA-sse, TalTechi, TKTK-sse jne. Arhitektide koolitamine on tähtis, sest muidu ei osata neid arvutusi täpselt teha.
- Arvutusi tuleb arvestada ka planeeringute koostamisel. Hoonepõhiste arvutuste tegemiseks on mingi pilt olemas, siiski on ka need samad transpordi teemad, mis mõjutavad, siiski on tegu määramatustega. See et kõrgkoolides on samme arvutuste tegemise pädevuse arendamiseks tehtud, ei tähenda, et metoodika oleks valmis. Seda homme kohe rakendada ei saa.
- Puhtalt hoonete põhine arvutamine võib viia kurioossete tulemusteni, sest nende järgi on kõige mõistlikum ainult üksikhooneid ehitada. Sellepärast tulebki kindlasti planeeringut ka arvestada, muidu tuleks seaduse järgi ainult eramaju ehitada.

V rühm:
- Kuidas tekitada konsultantide pädevust? Tehnilisi konsultante saaks aidata näiteks juurdeõppega, nt mikrokraadide võimalus.
- Miks ei ole siiani kaasatud või on kaasatud liiga vähe neid väheseid LCA eksperte?
- LCA puudutab ainult hooneid, aga ettevõtte ESG oma peab iga aasta tegema. Seal on sees tuhandeid LCA-sid. Börsiettevõtetel ja pankadel kohe varsti tuleb ESG nõue. Need põhinevad samadel andmetel.
- Taastuvenergia kasutamist võiks toetada.
- Rohevõlakirjad - väga heade rahastustingimustega laenud sisuliselt. Eesti neid ei ole veel kasutanud, teised riigid kasutavad. Sisuliselt riigi võlakirjad. Rohevõlakiri tähendab seda, et kui riik annab turule võlakirja välja, siis ta lubab, et kasutab seda üksnes vähese keskkonnajalajäljega tegevusteks.
- Pangandusest: portfellid juba praegu võistlevad, kes on rohelisem. Konkurentsivõime seisukohast on kapitaliturgudel tegutsemine väga oluline, tuleb Eestis ka kiiresti tegutseda.

4. Kliimaseaduse koostamine, hoonete renoveerimine

Ringmajandav ehitus. Lõputult ei saa ehitusjääke kuskile tee alla matta. Inimesed juba hindavad rohkem vanade majade renoveerimist – nt tööstuspiirkonnad, millest on trendikad elukohad saanud.

Nõukogude aegsed paneelhooned – neid renoveeritakse hoolega. Saab teha ka arhitektuurselt ilusamaks neid, et tegemist oleks kaasaegse keskkonnaga.

Direktiivi kokkulepe
- 2030: kogu primaarenergiatarve vähenenud 16% (võrreldes 2020. aastaga)

- 2030: 16% kõige kõrgema energiatarbimisega mitteeluhoonetest renoveeritud
- 2033: 26% kõige kõrgema energiatarbimisega mitteeluhoonetest renoveeritud
- 2035: kogu primaarenergiatarve vähenenud 20-22% (võrreldes 2020. aastaga)
- 2040-2050: riikliku 5a eesmärgid, et viia hoonefondi keskmine nullemissiooni.

Arutelu / küsimused:

- kuidas riigid miljööväärtusega hooneid määratlevad?

Siseriiklik küsimus, varsti hakkame otsustama. Seni kasutamata allikas on ka sotsiaalne kliimafond. Lisaraha, millest suur osa suunatakse päris kindlasti hoonete renoveerimisse.

5. **Teine rühmaarutelu** (direktiivi eesmärgid ja meetmed)

Küsimused töörühmale:

- **Eesmärgid**
  - Mis on direktiivi nõuete eeldatav mõju kliimaeesmärkidele?
  - Millised on täiendavad rahastamise võimalused?
  - Millised on renoveerimislaine mastaabihüppe eeldused?
- **Meetmed**
  - Millele peaks riik KHG vaates täiendavalt tähelepanu pöörama?
- **Muud küsimused**
  - Mis jääb kliimaseaduse skoopi, mis mujale?
  - Milline võiks olla sektori proportsioon KHG mõju vaates?
  - Mis on edasine tegevusplaan?

I rühm:

- Elukeskkonna parandamine puudutab ka hoonete vahelist ruumi. Planeeringu skaala sissetoomine on mõlema puhul tähtis.
- KOV-ide toetused tervikuna renoveerimise puhul on tähtsad. Oluline on ka renoveerimise platvormi loomine. Meil võiks olla ühine arusaam, et milline terviklik renoveerimine välja näeb. Sihtrühm on kortermajad eelkõige.
- Miljööväärtusega hooned – kasutame ja rakendame teisi metoodikaid nende puhul. Suur osa väikelinnu koosneb sellistest hoonetest, et tuleb eristada neid sellistest, mis on lihtsalt vanad. Nende puhul peab seadma miljöö säilimise tõttu erinevad nõuded.

Küsimused / kommentaarid:

- Milliseid hooneid ei ole mõistlik renoveerida? Materjalide omadused tuleks välja selgitada, eesmärk on ikkagi materjalide taaskasutus.
- Tegelikult saab midagi ikka teha, nt fassaaditööd, säilitada endine välimus. Kõik majad pole nagu Tallinna vanalinna omad, millega ei saa midagi teha.
- Piirangutega tuleb olla hästi ettevaatlik. Riik ütleb, et teie ei saa raha ja siis kaotame hoone niikuinii. Ei tohi liiga karme ehitustehnilisi nõudeid seada.
- Hoonete renoveerimine algab renoveerimise vajadusest. Tahaks vähem hooneid lammutada, loodetavasti leiaks ka mujalt kui Tartust ja Tallinnast neid hooneid, millele uus elu anda. Esimene asi on renoveerimine, teine materjalide ringlus ja kolmas materjalide taaskasutus. Materjalide otstarbekas kasutamine võiks olla põhiline märksõna.
- KOV-il on keskne roll. KOV peab tegutsema proaktiivselt, ühistu tegevust tuleb toetada, aga tuleb ka tegevust tervikuna propageerida. Riik võiks seda toetada.
- Kõike ei jõua ära renoveerida. Selliseid innovatiivseid projekte, mis tehnoloogilist võimekust toetaksid, tuleb toetada, et saaks rohkem renoveerida. Riik võiks teha mingisuguse garantiimeetme, millega võimaldada pankadele odavate laenude andmist korteriühistutele. Korteriühistute võimekus neid projekte üksi läbi viia jätab soovida, neile võiks näiteks koolitusi vms korralda.

- Kui euribor on probleem, siis võiks intressitoetust anda. Riik maksis kunagi intressitõusu kinni, kui raha veel nii odav ei olnud, selleks, et motiveerida pankasid üldse korteriühistutele renoveerimiseks laenu andma.
- Fikseeritud maksimaalse intressiga laenud. Euribor ei jää lõputult nii kalliks. Õppelaenumudel on asi, mida tasuks vaadata, üks kindel protsent, mida kõik saavad ja nii võiks ka korteriühistutel olla.

- kas oleks mõistlikum otsene toetus või intressitoetus?

Pankade arvates ei ole takistus intress. Toetused on liiga väiksed, selleks et laen muutuks elanikele jõukohaseks. Teine valdkond on projektijuhtimine, kas on initsiatiivi? Kedagi, kes oskab ja tahab tegeleda.

II rühm:

- Renoveerimine keskkonnasäästlikke materjalidega.

III rühm:

- Märksõna on kommunikatsioon - vastutustunne tuleb tekitada igale elanikule! Tuleb ära märkida, mis on tarbija kasu, miks ta peaks aitama kaasa kilovatt-tundide vähendamisele.
- Renoveerimistoetused ja katteallikate järjepidevus. Suur osa inimestest elab kortermajades. Lahendusi on vaja ka neile, kellele Kredexi toetus ei kvalifitseeru.

Küsimused / kommentaarid:

- Poolikud lahendused (etapiviisiline renoveerimine) pole väga head – võtame maja pikaks ajaks turult ära.
- Need lahendused võiksid paremini toimida väikeelamute puhul, nt lastega pered, kes võiksid väärida sarnast toetust. Mingid sihtgrupid on olemas, kellele võiks suunata toetusi. Etapiviisilised renoveerimised on pigem oskusteabe väljatöötamise küsimus.
- Väikemajade puhul peaks ikkagi jätma võimaluse ise ehitada, las profid tegelevad kortermajade jm suurte hoonetega. Toetusi võiks ikkagi väikemajade renoveerimiseks ka anda.

IV rühm:

- Igas kortermajas on kortereid, kus elavad üürnikud. Me jookseme tühjaks korterelamutest, kus on aktiivsed omanikud, kellel pole vaja abi. Pooltühjad majad peaks kuidagi ära lahendama.
- Pilootprojektid – nt alustada Ida-Virumaal. Tekitada riigi poolt kunstlik defitsiit, et passiivsemad elanikud/omanikud üles äratada. Esimesed kiiremad saavad, teised saavad tavatingimustel.

Küsimused / kommentaarid:

- kuidas eelnevat kliimaseadusega teha?

100% eluaseme sektorit kuulub eraisikutele. Seal on abivajavaid isikuid, tegelikult tuleks seega tõsta üürieluaseme turg avaliku sektori alla või muud moodi toetada neid. Kõigile hea – madalamad kulud, õnnelikud inimesed. Avalik sektor ühesõnaga astub sisse (kui on pooltühi kortermaja) ja teeb korterid korda, üürib välja inimestele.

- jätkusuutlikkus. Majad ennast ei renoveeri, vaid inimesed. Seal tekivad sotsiaalsed küsimused. Nt Prantsusmaal ja Hollandis ei saa korterit üürida, kui see on kehvas energiaklassis, Eestis võiks sama rakendada.
- ei ole olemas KOV-idel sellised põhimõtteid nagu riigil. Peaks neile ka tegema, et nad neid arengukavasid päriselt rakendada saaks.
- roheoskuste teema – kas on ehitusettevõtetes olemas neid inimesi, kes päriselt oskavad või üldse pakuvad korteriühistutele sellist roherenoveerimise teenust? Tuleks koolitada.

- Kredex pakub ainult ühetaolist toetust, Euroopas on aga erinevaid meetmete pakette, nende rakendamisele võiks ka mõelda.

6. Ehituse teekaart 2040

Aastal 2040 elab enamik Eesti elanikest tihedalt asustatud linnades, kus paljud eluks vajalikud sihtpunktid asuvad veerandtunnise jalgsikäigu, ratta või ühissõidukisõidu kaugusel. Uued ehitised ja kvartalid paiknevad enamasti bussi-, rongi- ja trammiühenduste lähenduses ja sinna pääseb hõlpsalt ligi autota. Inimestel on taskukohane kodu rajada jne.

Tallinna tagamaa hajaasustus - selle ehitamist jätkatakse. Tegelikult tuleks teistmoodi teha, et ei sõida igale poole 15 min autoga, vaid kasutame teisi vahendeid. Praegu toimub ehitamine vanade planeeringute alusel, mis on probleem. Linna ei ehitata, sest kallis, kulukas, pole oma aeda jne. Tuleb mõelda, miks me linnu tihedamaks ei ehita.

Sõiduautoga sõitjate arv aina suureneb, samas väheneb nii jalgsi, jalgrattaga kui ka ühistranspordiga liiklevate inimeste arv. See on ka üks peamisi ruumiloome küsimusi, millega tuleb tegeleda.

7. Kolmas rühmaarutelu

Küsimused töörühmale:

- **Eesmärgid**
  - Millised on ruumiloome ja täpsemad KHG heitmete seosed?
  - Milline on mõjupotentsiaal teistele sektoritele?
  - Milline on mõju konkurentsivõimele ja tajutavale elukvaliteedile?
- **Meetmed**
  - Valglinnastumise piiramine (soodustavate ja piiravate tegurite kaardistus)
  - Asulate tihendamine (soodustavate ja piiravate tegurite kaardistus)
  - Muud tõhusa asustusvõrgustiku eeldused, sh ühistranspordipõhine planeerimine
- **Muud küsimused**
  - Mis jääb kliimaseaduse skoopi, mis mujale?
  - Edasine tegevusplaan

I rühm:

- Valglinnastumise piiramise osas on arhitektid skeptilised. Lähima paarikümne aasta jooksul see päris kindlasti jätkub. Probleem on ka väikelinnad, kus nähakse valglinnastumist kui lahendust oma probleemidele, et elanikkonda suurendada. Nendele selgeks tegemine, et valglinnastumine on paha, on ilmselt paras katsumus. Kõik need probleemid, mis valglinnastumisega seonduvad, on Tallinna lähivaldadele väga hästi selgeks saanud, teistele mitte. KOV-e saab nõustada näiteks nii, et tuleks tihendada olemasolevat linnakeskkonda.
- Seda saab ka soodustada renoveerimise toetusega, et olemasolevaid maju linna sees korda teha. Ühistranspordi kättesaadavus ka oluline punkt.

II rühm:

- Oleks hea kui inimesed töötaksid seal lähedal, kus nad elavad. Tööseaduse võiks üle vaadata, et oleks õigus inimestel ka kodust töötada.
- Tallinnas ehituslubade saamine ja planeerimine vajab ülevaatamist, praegu keeruline ja pikk protsess.
- Sotsiaalse taristu tasu on üks variant, kuidas valglinnastumist vähendada. Kesklinnas on kallis arendada, põllu peal odav. See ei ole seotud nende moraalsete valikutega, vaid majanduslikega. Tänavaruumi korda tegemine, igasuguse rattateede jne võrgu arendamine. Ka kesklinnad tuleb rongiliikluse arendamise seisukohast uuesti rohkem kasutusele võtta.

Küsimused/kommentaarid:

- Kelle ülesanne on sotsiaalse taristu arendamine?

Ruumilise planeerimise kohta ütlevad transpordiinimesed, et nemad teevadki ruumilise planeerimise järgi. Kui on transpordi sõlmed, siis see on hea eeldus, et linna tihedust soodustada.

- Rail Balticu ruumimõju on huvitav asi, see läheb paljudest asulatest mööda, uued raudteejaamad keset tühermaad. Seda pole keegi analüüsinud, et kes ja kuhu.

Rail Balticu puhul lähteülesanne on ikkagi kiire ühendus Riia ja Tallinna vahel. Samas KOV-id ju sõdisid kõik vastu ja alles peatustest rääkides soovisid, et rongitee läheks sealt läbi. Ühesõnaga: "meie valda ei tohi Rail Baltic läbida, küll aga peab meie linnas peatus olema!"

III rühm:

- Uute arenduste puhul peab tagatud olema liikuvus. Kui kuskile tuleb 1000 uut elanikku, aga kõik hakkavad autodega sinna tulema, on halb. Arendaja peaks KOV-iga koostööd tegema, et olemasolevaid ühistranspordi lahendusi kasutada või veidi muuta, et inimesed saaksid liikuda.
- Lääne-Euroopas tihti on külad piiritletud ja muu maa ongi põllud jms. Eestis on puder ja kapsad. Prügiauto peab rohkem sõitma, on jälle probleem. Tuleb selle pilguga planeerida.

Küsimused / kommentaarid:

- kuidas piirang praktikas käib?

Planeering. Tiheda asustuse alad ongi juba planeeritud, aga see on KOV-i otsus, riiklikult ongi seetõttu keeruline reguleerida.

- maakonnaplaneeringute uuring – need piirid pandi sellega mingis mõttes paika. Seal oli aga suur tingimisruum. Piirid on seega olemas, lihtsalt küsimus on, kas KOV-id neid ka üldplaneeringute koostamisel järgivad.
- ühinenud KOV-idel on kiirkorras planeeringute koostamine praegu, see lihtsalt vormistatakse, aga sisuliselt läbi ei mõelda. Pannakse kirja nii nagu on praegu.
- praegu on viimasest maakonnaplaneeringust 10 aastat möödas, aga teostamine pole isegi poole peal.
- kas on võimalik üksikuid planeeringuid eraldi vaadata kasvuhoonegaaside mõttes? Kahtlemata on see võimalik, aga kuidas seda mõistlikult teha peab mõtlema.
- Linnades sõidukiiruse vähendamine – tänavamaade laiused on üpriski suured. Kui vähendaksime piirkiirust, saaksime vähendada transpordimaa suurust. Selle abil saaksime ehitada tihedamat linnakeskkonda. Tänavate, kus piirkiirus on 30 km/h, hulgal Tallinnas ja Amsterdamis on suur vahe. Eestis hästi autokeskselt asjad lahendatud.

IV rühm:

- Taristumaks – vähendame liigset odavust, mis on põllule ehitusega seoses. Kuidas seda kehtestada? Ideaalses maailmas, saaks äkki mingisuguste mõõdetavate parameetritega seda vastavusse panna. Kui palju mingil maatükil on näiteks sotsiaalseid teenuseid jne. Võibolla oleks ka lihtsam kui igale planeeringule süsinikujalajälje arvutamine.
- Kuidas me neid detailplaneeringuid saame tühistada? See on reaalne probleem. Ühelt poolt teeme rohepööret, samas ehitame sama planeeringut, mis 10 aastat tagasi välja mõeldi.
- Ühistranspordi keskuste loomine – võiks olla mingisugune loogika. Sellega peab kaasnema ka mingi hüve. Taristutasu on väiksem, parkimine jne.

V rühm:

- planeeringute teema on väga tähtis. Ilma planeeringu arvutamiseta, ei tule asjad välja.
- Tuleb vaadata üle detailplaneeringud, mis ei ole tagatud taristuga.
- seisma jäänud kruntide ostmise soodustamine – tuleb uuesti ringlusesse võtta. Näiteks osta passiivselt omanikult ära ja sinna midagi planeerida.

Kokkuvõte

- Need 3 teemat, mis me välja tõime, nendele peaksime leidma kliimaseadusesse põhimõtetena koha: süsinikujalajälje arvutamine, vanade majade renoveerimine ja planeeringute arvestamine.
- Süsinikujalajälje arvutamise kohustus. Kui näitame, et hoone süsinikujalajälg on negatiivne, siis see võiks ettevõtjale hüvesid kaasa tuua.
- Planeeringutest. Sotsiaalse taristu maks võiks olla üks meede, et linnas ehitamist soodustada ja valglinnastumist vältida.
- Detailplaneeringute menetluse kestus on probleem, mis tuleks lahendada.
- Ruumiloome on horisontaalne teema – planeerimise poole peale minnes on need just need otsused, mis mõjutavad süsinikujalajälge.
- Tähtis on elukeskkonna parendamine, et inimesed oleksid õnnelikud.